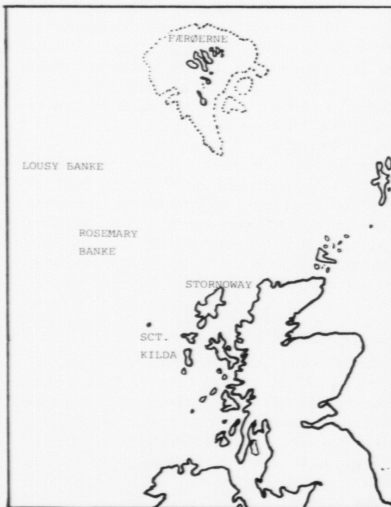

St Kilda: Ein avbyrgdur heimur

Eftir Hans Thomsen

Í hesum og nøkrum komandi leygarðagsbløðum fer Hans Thomsen at hava nakrar framhaldsgreinir um oyggjaflokkinn St Kilda, ið liggur vestur úr Skotlandi og haðani fólkið í 1930 noyddist at rýma inn á skotska meginlandið. Vit halda livslagnuna hjá hesum fólki, ið livdi av smálandbúnað og fuglaveiði, eisini hava boð at bera okkum, sum í Føroyum liva, her vit eisini hava útoyggjar, ið so liðandi, men støðugt, avfólkast, til einans tey gomlu sita eftir á steinunum og vónleys og beisk í huga noyðast at geva frá sær.

St Kilda er sjónskasti bretska oyggjabólkurin. Hin størsta av oyggjunum, Hirta, hevur tey hægstu fuglabjergini og størstu havhestabølini í øllum Bretlandi. Grannaoyggjin, Boreray, við teimum báðum stakkunum Stac Lee og Stac an Amin, hevur tey størstu súlubølini í øllum heiminum. Hesin oyggjabólkur hevur gjøgnum allar tíðir hugtakið sjómenn.

Men tað, sum undrar mest, er at fólk skal hava búð á St Kilda í meira enn túsund ár. Á oynni Hirta livdu fólk einaferð eitt eina óbroytt liv. Føðina fingur tey av smálandbúnað eins og meginparturin av fólkinum á næstu grannaoyggjunum Hebridunum, men munurin í livihátti var kortini stórir. Burturstongt frá meginlandinum meginpartin av allari hesari tíð, fekk lívið hjá fólkinum á Hirta heilt serstakan dóm. Avbyrgdir frá meginpartinum av skotska fólkinum mátti álitið hjá St. Kilda-búgvum vera allur sjófuglurin, sum í hundraðtúsundatali á hvørjum ári kom aftur at eiga í bjergunum har.

Einsligt høvdu tey tað á St Kilda og eitt bládýpi mundi vera í millum at búgva har og so í Edinburgh ella Glasgow inni á skotska meginlandinum. Hetta einsemi setti eisini sín dóm á St Kildabúgvunar og teirra støðutakan í øllum livsins viðurskiptum. Tey kunnu einans greinast sum eitt fólkslag fyri seg og litli oyggjaheimur teirra mestsum eitt tjóðveldi. Fólkið royndi eitt árið fyri og annað eftir, mangan við at seta lívið í váða, at tryggja sær og sínum útkomuna. Stríðið hjá teimum ráddi mest um at sleppa undan ringasta fátæðum, meðan tey inni á meginlandinum vóru

Formáli

sloppin burtur úr hesum vansa og nú royndu at tryggja sær lutir, sum ikki vóru av livsumráðandi týðningi. Men viðurskiptini gjørdust at enda fólkinum so óblið, at fólkið noyddist at rýma. Maður noyddist at lúta fyri náttúruni.

Nú — knøpp 50 ár aftaná — ber til at gera støðuna upp, og vit fara í hesum og nøkrum komandi leygarðagsbløðum at greiða eitt sindur frá dagliga livinum á St Kilda, meðan fólk enn búðu harúti. Eisini fara vit at fylgja St Kilda-búgvunum og vita, hvussu teimum gekst eftir at teir høvdu gjørt av at búsetast inni á skotska meginlandinum. Hetta verður ein frágreiðing, sum væl lýsir, hvat ið hendir, tá ið eitt lítið oyggjasamfelag doyri og skuldi havt áhuga eisini hjá okkum her í Føroyum, her vit hava júst teir somu vandaspurningar at dragast við. Hugsað verður her um, hvussu fólkatálið av summum útoyggjum okkara so liðandi men støðugt minkar, til einans tey gomlu sita eftir á steinunum og vónleys og beisk í huga mugu geva frá sær.

Burturflytingin av St Kilda-búgvunum inn á skotska meginlandið er eitt talandi dømi um, hvussu byttisligt mangan verður atborið av teimum, ið ráða fyri borgum og sum halda seg hava skapt »paradisíð« á jørð. Hildið varð, at kundur St Kilda-búgvur ikki laga seg eftir og góðtaka tað meira framkomna samfelagið, var einasti loysningurin at fáa borið so í bandi, at tey skuldu noyðast at flyta. Eitt var, at bretska stjórnin var ørg um at blaka pening burtur til at halda teimum á St Kilda eina sjúkrasystur og eina postrutu, men meira umráðandi var tann sannroynd, at

henda sama stjórn ikki toldi og ikki vildi góðtaka tað óreglusemi í dagsins viðurskiptum, sum lívið á St Kilda mátti hava við sær. Tí mátti hetta oyggjasamfelagið heldur offrást fyri ikki at órógva bretska »livsmynstrið«.

Tá fólkið so í 1930 flutti inn á skotska meginlandið — eftir í meira enn 1000 ár at hava búð í einum avbyrgdum oyggjasamfelag — varð tað í einum taki rípt inn í 20. öld og mátti góðtaka tey virði, sum øll inni á skotska meginlandinum høvdu verið upplærd til at trúgva uppá frá barnsbeini. St Kilda-búgvur dugdu ikki at fóta sær í hesum nýggja umhvørvi, har alt varð roknað í peningi, tí teir høvdu ongantið livað í einum samfelag, har fólk keyptu vørur og tænastur frá hvørjum øðrum.

Tað eru skrivaðar nógvar bækur um St Kilda og fólkið har, men eisini um hvussu teimum gekst eftir at tey fluttu burtur, er fitt skrivað og tað er syndarlígur lestur, tí høvdu St Kilda-búgvur livað avbyrgdir í sínum oyggjasamfelag, skuldu teir skjótt sanna, at lívið í skotska greivadóminum Argyllshire, hagar teir vórðu fluttir, var uppaftur óheimligari. Úti á oynni Hirta høvdu tey so í minsta lagi livað í einum fast samansjóðaðum samfelag við einum felags endamáli, men her inni á skotska meginlandinum noyddust tey nú at búgva — ofta nógvar fjórðingar millum hvørt húski — í einum fremmandum og ókendum samfelag, har slík virði vórðu sett í hásæti, sum tey lítið lægdu í og sum tey fægstu teirra dugdu at skilja.

Líka til dagin í dag hevur mangan verið framhildið, at samfeløg, sum ikki kunnu standa á egnum beinum, skulu niður-

leggjast. Sagan um St Kilda hevur í hesum sambandi kanska meira at læra okkum í dag enn nakrantíð áður. Ídnaðarsamfeløgini hava noytt fólk at lata alt samband teirra millum fara fram á peningagrundarlagi. Peningur er tað, sum bindur einstaklingarnar saman og ræður fyri tí sambandi, sum er teirra millum. Yvirflóðin í vesturheimi er vorðin mið og mál fyri menniskjansligari lukku og trúttáð hevur verið niður í fólk, at tað altumráðandi er at strevast eftir figgarligum rikidømi.

Í dag kennir mannaættin í ólukkumáta á egnum kroppi tað trýst og øll tey vandamál, sum peningahugsanin hevur skapað. Tað turrgeiða andliga fátæðdømið og tann menniskjansliga strongd, sum stórinadurin hevur havt við sær, sæst í dag nærum í øllum vestanlondum og fær okkum at hugsa um undirstøðið, hesi samfeløg eru grundað á. Aftrat hesum eru so hesi seinastu árin orkukreppan og vandamálini, ið standast av náttúrudálking, komin aftrat og hava skapt íva um, hvussu rættur hesin »paradis-dreymurin« hjá menniskjanum í roynd og veru man vera. Sama hvussu fyribils hesar kreppur annars fara at verða, er tað náttúrligt at vit støðga á og gjøgnumhuga hvat tað er, vit í veruleikanum vilja og ætla. Gaman í at søgan um St Kilda bert er ein lítill sorgarsøga av mongum, men kanska kundi henda frágreiðing um lívið hjá i-búgvunum har og orsökarnar fyri, at tey noyddust at rýma av steinunum, fingið onkran at hugsa.